

QIRMIZI İŞIQ

16 yaşınadək uşaqların oxuması məsləhət görülmür.

Qonşuluqda ortaboylu, cılız bir kişi yaşayır. Həmişə başında bözumlu şlyapa, qoltuğunda köhnə, qara portfel, soyuqdan üşüyürmüş kimi donqar çiyinlərini boynuna qısmış halda səhərlər tələsik işə getdiyi küçələrlə axşamlar asta-asta evinə qayıdır. Olar bir qırx səkkiz - əlli yaşlarında. Hələ heç kəs onun qalstuk taxdığı ağ köynəyinin yaxasını kirli, arıq, ətsiz üzünü tüklü görməyib. Enli, qaşlarının əhatəsində gizlənmiş xırda qonur gözlərini daim yerə dikir. Zarafatlamı, ciddimi deyir: Başaşağı gəzməyin adama üç xeyiri dəyər. Birincisi – səni təvazökar sanarlar. İkincisi – köynəyinin boynu kirlənməz. Üçüncüsü – yerdən pul tapa bilərsən...

Axşamlar küçədən keçəndə pəncərəsindən görürsünüz ki, əynində pijama, qabağında armudu stəkanda çay, evində dinməzçə oturub, gözləri yol çəkir. Özlüyündə nə işə fikirləşir, götür-qoy edir.

Münasibət düşəndə hərdən bir-iki qədəh şərab içsə də, papiros çəkmir. Bu haqqda da öz fəlsəfəsi var. Deyir, kim papiros çəkir: Birincisi – onu it qapmaz. İkincisi – evinə oğru girməz. Üçüncüsü – o adam qocalmaz. Bu kəlamı xırdalayanda belə çıxır ki, papiros çəkən təqətsiz olduğundan əlində əsa gəzdirir və it də qorxudan ona yaxın gəlməz; gecələr hey öskürüb yata bilmədiyindən oğrünü ürküdür; və nəhayət, cavan öldüyündən qocalığa gəlib çatmaz.

Böyük bir tikinti idarəsində adi mühasib işləyən mötədil, sakit təbiətli, azdanışan həmin şəxs hekayəmizin qəhrəmanı olacaq.

Bu – Qürbətdir.

Orta bəstəboy, nazıkbədən, girdəsifət bir qadın da var. Yaşı qırxı haqlayıb. Çatmaqaş, alagözdür. Xınalı saçlarını cavan qızlar kimi gödək kəsdirir. Tez-tez həyəətə çıxıb qonşularla ucadan söhbət edir. Bazar yolunda tanışları ilə rastlaşanda zənbili bu əlindən o əlinə ötürərək uzun-uzadı laqçırtı vurur, qəhqəhə çəkub bərkədən gülür.

Bu Qürbətin arvadı Nəvazişdir.

İkinci ilə də tanış oldunuz.

İndi mətləbə keçək.

...Tamaşa Qürbətin xoşuna gəlməmişdi. Teatr səhnəsində gördüyü əhvalatlar həyatındakı kimi deyildi. Aktyorlar elə bil mələklər dünyasından reportaj verirdilər. Hamı şəm, bəxtəvər, hər şey gözəl, hər iş qaydasında idi. İnsanlar sanki süd gölündə üzürdülər.

“Olsaydım mən ədib, bilərdim nə yazardım, necə yazardım! – deyə gecə yerinə uzandıqdan sonra Qürbət düşünürdü. – Heç uzağa getməzdim, elə öz idarəmizdəki adamları qələmə alardım. Adlarını dəyişərdim, ancaq xasiyyətlərini eynən saxlardım. Eh!.. Mən də peşə seçdim – mühasiblik. Səhərdən – axşamacan şaraqqa-şuruqla çötkə çevirməkdən barmaqlarımın ucu döyənək olub. Danışanda ağzımdan milyonlar tökülür, məvacibim isə ehtiyacımı güc ilə ödəyir. Bu gün-sabah dünyadan köçəcəyəm, məndən yadigar naminə nə qalacaq? Qovluqlarda saralmış kağızlardakı rəqəmlər... hesablamalar... Onlar da tozlu arxivlərin küncündə. Bir müddət keçəndən sonra hamısını yandıracıqlar...”

Uzun illərdən bəri mühasiblik elədiyi tikinti idarəsinin adamları Qürbətin gözünün önündə dayandı. Yaxşılarını çox idi, pisləri də yox deyildi. Bənnalar, xarratlar, malakeşlər qışa tədarük görəndə qarışıqlar kimi yorulmaq bilmədən çalışırdılar. Mərtəbələr ucaldan, imarətlər tikən, qəsəbələr, şəhərlər salan bu sadə əksəriyyət bir şeydən narazı qalsa belə, şikayətlənməyə macal tapmırdı. Aralarında olan tənbellər, çox danışmış, az iş görənlər də bu yaxşılardan axınında gözə o qədər çarpırdı. Lakin tikintiyə rəhbərlik edənlərin biri - digərinə oxşamırdı. Hərənin öz aləmi, öz xasiyyəti, öz güzəranı vardı.

Müdirin iri gövdəsinə baxmayaraq boş adamdı, cəsarətsizdi. İstəsəydi tabeçiliyində olanlar üçün çox şeylər edərdi. Ancaq o barədə heç fikirləşmirdi də. Bacardığı iş, əngə verib danışmaq idi. Təki əlinə fürsət düşəydi.

Müavin isə əmrə müntəzir icraçı idi. Müdir nə desəydi...

Yanaşı çarpayıda qurcalanan Nəvazişin yuxulu səsi mühasibi xəyaldan ayırırdı:

- Qürbət... gecə keçib, niyə oyaqsan?..

- Heç özüm də bilmirəm. İdarəmizdəki adamları düşünürəm...

- Sən allah, söndür lampanı, yıxıl yat.

Otaq bir anda qaranlıqla doldu. Küçədən pəncərənin şüşələrinə donuq işıq düşdü, krujeva pərdənin zərif naxışları canlandı.

Qürbət dağılan fikirlərini təzədən ipə-sapa düzməyə başladı.

Yenə imarətlər ucaldan, qəsəbələr, şəhərlər salan əksəriyyəti, sonra müdiri, müavinini, baş mühəndisi, ən axırda isə gözləmə otağında müşəmbəli qapının böyründə oturan əlvan katibəni xatırladı.

“Seytan nə deyir, gecələr yuxunu haram elə özünə, sən də bunlardan bir məzhəkə yaz. Baxıb görsünlər ki, bu adam çörəyi qulağına yemir, hər şeyi duyur, anlayır, ancaq dinmir...”

Bu dəm elə bil otağın qaranlığında ağ göyərçinmi, yaxud malaikə timsalında məxluqmu asta-asta pərvaz edərək çarpayının başına fırlandı... və getdi. Daha doğrusu, tədricən əriyib yox oldu. Qürbət diksindi, sanki onun qanadlarının ehmal səsinə də eşidən təkisi oldu...

O ilham pərisi idi, köməyə gəlmişdi! Qürbət bunu dərhal hiss etdi. Başında, yazılmağı hazır, hələ heç kəsin düşünmədiyi qəribə bir mövzu yaranmışdı. Bu göydəndüşmə fürsəti itirmək nadanlıqdı. Tez qalxıb çustlarını geydi, lampanı yandırdı, kağız tapdı, dəftərxanada işlətdiyi karandaşlardan birinin ucunu çərtdi. Eynəyinin şüşələrinə hovxurub, dəsmalı ilə təmizlədi.

Təkrarən gözlərini açan Nəvaziş bu dəfə hirsə söylədi:

- Qoymayacaqsan yatmağa?! Yerinə ilan – qurbağa dolub nədir!

Qürbət xisləti xilafına müzəffər bir qəhqəhə çəkdi:

- Sənin dünyadan xəbərin yoxdur. İndicə bura bilirsən kim gəlmişdi?!

Nəvaziş tələş içində yorğanı üstündən atıb dikəldi:

- Kim?!?

- İlham pərisi

- Qürbət, sən xəpifləyəsən, nədir...

- Desəm, inanmazsan: bu dəqiqə mələklər tərəfindən mənə ilham verildi.

Sabahdan oturub məzhəkə yazacağam. Beynim doludur.

Nəvaziş ömründə belə sevinməmişdi. Az qala ərini qucaqlayıb isti, çılpaq sinəsinə basmaq, öpmək istədi. Ancaq tələsmədi, gözlərini döyüb fikirləşdi:

- Zarafat eləyirsən, Qürbət?

- Yox, həqiqi sözümdür.

Arvad çarpayıdan enərək, tələm-tələsik xalatını geydi.

- Sən mənim canım, elə yaz lap gülməli olsun, - deyə yaxasını düymələyib, saçını hamarladı. – Bax, bu üzbəüzdəki paxıl qonşumuzu da salarsan ora. Əkşi, sən bir işə tamaşa elə: Dünən arvad həyətin yarısını süpürür, yarısını yox. Nə var, bu tərəf bizim qapının ağzıdır... – Yaxşı, Qürbət, o dediyin yəni əməlli bir teatrda gedəcək, ya bu klublarda –zadda?

- Görək də... Qoy hələ bir yazım...

- Yubatma. Nə qədər tez qurtarsan başımızın ucalığıdır. – Nəvaziş sakit ola bilmirdi. – Qoy yansın – tökülsün bir para gözü götürməyənlər!

Arvadının onunla üzbəüz stula yayxandığını görən Qürbət incik halda dedi:

- Eh... Sən uzan yat, məndə işin olmasın. Bəlkə elə bu gecəynən cızma-qarasını tökdüm.

- A... sən nə danışırısan! Heç gözümə yuxu gedər. Neçə günə qurtararsan bu teatrı, Qürbət?

- Ay qız, gün nədir, - deyə mühasib cinləndi.- Məzhəkə yazmaq bəyəm buxalteriya işidir ki, ayın başına kimi balansı bağlayıb təhvil verəsən. Uzun çəkər.

- Qürbət tez elə də... İstəyirsən, tanış həkim var... bülleten alım, bir həftə otur evdə qurtar getsin, hə?

- Lazım deyil.

Nəvaziş yenə dilini saxlamadı:

- Bura bax, maraqlı şey yazacaqsan, yoxsa dünən axşamkının tayı olacaq?
- Hesabla gərək pis çıxmasın.
- Sən canın, bir ucundan – qulağından danış görüm necədir. Ürəyim dözmür ey...
 - Demək belədir də... –deyə Qürbət başlayınca Nəvaziş stulunu qabağı çəkib gözlərini marıtladı. – Yazacağım məzhəkə iki hissəli olacaq, dörd şəkildə.

Arvad razılaşmadı:

- Bilmirəm bu iki hissəli nədir dəb salıblar. Bir kərə fasilə olur vəssəlam. Adam nə foyedə gəzməyə, nə də tikdirib geydiyi təzə paltarını göstərməyə vaxt tapır! Sonra, dörd yox, beş, altı şəkil elə, qoy uzun çıxsın. Kimdən əskiksən!

Qürbət cırnadı:

- Onda danışmıram! – Çarpayının qırağından qalxıb o biri otağa getmək istədi.
- Sən canın!
- Səbrin yoxdur?! Bu zəhrimarin proloqu, epiloqu da var axı.
- Hə? Onu bilmirəm... – Arvad ərinin qolundan yapışib yerində əyləşirdi. –

Danış.

- Məzhəkənin proloqunda məlum olur ki, filan şəhərdəki sirkin qəfəslərindən şir, meymun və tutuquşu qaçmışdır, - deyə Qürbət karandaşı əlində oynada-oynada ilham pərisinin ona pıçıldadığı mövzunu nəql etməyə başladı. – Həmin gün sirkin rəhbərliyi təlim görmüş bir dəvəni, iki cöngəni, üç qoyunu və bütün kəkləkləri, turacları kəsib yeyirlər. Qalan əti öz aralarında bölüşdürdükdən sonra hamısının bir gecədə qaçması haqqında akt bağlanır.

- Sirkdəki oyunbazdıqdan yaxa qurtarıb meşədə gizlənən heyvanlar fikirləşirlər ki, insanlar bizə öz əməllərini öyrədincə neçə il it əzabı çəkdiyərlər. Gərək bu hayıfı onlarda qoymayaq. Neyləyək- neyləyək... Axırda belə qərara gəlirlər: hərəsi bir insan tutub, öz xasiyyətini ona aşılansın.

- Proloqun nə yaxşıdır, ay Qürbət! – deyə bura çatanda Nəvaziş sevincini gizlədə bilmədi, - Görərsən, biletin biri əldə beş manata satılacaq. Dalını danış.

Hələ yazılmamış əsərinə verilən bu qiymətdən qürrələnən Qürbət ləzzətlə davam etdi:

- Birinci şəkil belə başlayır: səhnənin sağ tərəfindəki svetoforda yaşıl işıq yanır. Əlində Durov kimi qamçı tutmuş dovşan insanla təlim keçir. Bu insan da kim olsa yaxşıdır, bizim baş mühəndis. Dovşan ona deyir:

“ – Baax... harda gördün ki, üstünə pişik gəlir, zağ-zağ əsməlisən. Axşamlar ay işığında öz kölgəndən qorxub qaçmalısən. Qabağından sərçə uçanda tez-tez gözlərini qırpmalısən. Aydınırmı?”

“Aydındır”

“- Haydı! Təlimə başlayıram! İndi fərz elə ki, mən pişiyəm, üstünə gəlirəm” – deyə dovşan oyuncaq qamçısını havada şaqıldadanda insan ikiəlli başını tutub bir ağacın kötüyünə qısıılır. Dovşan bunu görünə, şadlıqla qəhqəhə çəkir:

“- Əhsən! Səni öyrətmək təməmilə artıqdır, - deyir – Göz dəyməsin, bu sahədə əməlli təcrübən varmı – Dovşan insanı azad edir.- Get işində ol”.

Nəvaziş xoşhallandı:

- Birinci şəkilin qiyamətdir! Baş mühəndisiniz tamaşaya baxsa, o dəqiqə özünü tanıyacaq... Qürbət, bax, indidən deyirəm: premyera gecəsi mənə iki yüz bilet lazımdır. Bayaقدan sən danışdıqca hasablayıram, heç o da çatmayacaq.

- Bütün şəhəri yığıb tökəcəksən ora?

- Bəs nə bilmisən! Bu hər gün olan şey deyil ki. Özüm də direktorun lojasında oturacağam.

- Bəs direktor harda əyləşsin?

- Cəhənnəmdə! Parterdə adamlara qarışmayacağam ki! Camaat da bilsin, dramaturqun arvadı kimdir?

- Yaxşı, hələ ona çox qalıb. İkinci şəkildir... Svetoforun yaşıl işığı yanır. Səhnədə tutuquşu insanı ağacda oturdub, ona deyir:

“ – Sözlərimə diqqətlə qulaq as”

İnsan cavab verir:

“- Baş üstə!”

“- Mən bu gündən sənə tutilik öyrədəcəyəm”.

İnsan başı ilə təsdiqləyir.

“- Bəli”.

“- Bir-iki kəlmə nə söyləsəm, sən həmişə, hər yerdə onu təkrar edəcəksən”

İnsan razılaşır:

“- Baş üstə!”

“- Öz ağılını düşüncəni, sözlərini – hamısını birdəfəlik unutmalısən. Canki çağasan, təzəcə dil açırsan. Anladınmı?”

İnsan deyir:

” –Bəli”

Tutuquşu bir vaxt onda ayılır ki, bu məzlum məxluq onsuz da “Baş üstə” və “Bəli” dən savayı ayrı söz bilmir. Fikirləşir: “Buna nə təlim! Hazır tutuquşudur” Hırslənib insanı meşədən qovur...

Nəvaziş özünü əsdirərək, əlləri ilə dizlərini şaqqıldatdı.

- Tapdım! Tapdım! İstəyirsən deyim bu kimdir? Sizin direktorun müavini!

Qürbət qımışdı, xırda gözləri qıyıldı.

- Düz tapmısan.

Arvad qəfildən nə isə xatırlayıb ciddiləşdi:

- Sən qurd ürəyi yemisən, nədir. Bəs sonrasından qorxmırsan?

- Əşi, neyləyəcəklər mənə! Çox bədə-bəd olar, deyərəm, soğan yeməmişən, için niyə göynəyir.

Nəvaziş ərinə xəbərdarlıq elədi:

- Qürbət, müavinə sataşma, çıxartdırar səni işdən, başına döyə-döyə qalarsan.
- Çıxartdırar, gedib vağzalda yük daşıyaram. Hambal ol, kişi ol!

Bu sözlərdə onu haqlı sanan Nəvaziş gözlərini döyüb susdu.

- Üçüncü şəkildə svetoforun yenə yaşıl işığı yahir. Səhnəyə bir meymun çıxır. Baax... xahiş edirəm əlfəcin qoyma! – deyə arvadının dillənmək istədiyini duyan Qürbət onu intizama çağırırdı. – Meymunun başında çanax var. Paltonu əyninə dalqabaq geyib, arxada düymələyib. Çəkməsinin bir tayı göydür, bir tayı qırmızı. Saati ayağına bağlayıb.

Meymun tamaşaçılara müraciətlə deyir:

“ – Ey bizlərdən dönüb, bizə gülən insanlar! Yetər bu qədər əyləndiniz. İndi görərsiniz ki, sizin qadınıyızlarınızdan birini mənim tək eybəcər geyinməyə, onu özümə oxşatmağa necə məcbur edəcəyəm. Sonra siz mənə yox, ona baxıb qəhqəhə çəkəcəksiniz”

Meymun təlim vermək istədiyi qadınıyızı səsləyəndə bizim müdirin katibəsinə oxşar birisi səhnəyə gəlir. Tamaşaçılar qəşş edib gülürlər.

- Niyə? – Nəvaziş soruşdu.

- Çünki bu da başına çanax qoyub. Paltosunu dalqabaq geyib, arxada düymələyib. Tufisinin biri qırmızı, biri göy. Saati da ayağına bağlayıb.

Meymun heyrtlənir. Çağırır ki:

“ – Mən səni zorla belə geyinməyə vadar edəcəkdim. Niyə məni qabaqladın?!”

Qadınıyız naz-qəmzə ilə qaş-gözünü süzərək cavab verir:

“ – Təzə dəbdə geyinəni bircə kərə uzaqdan görmək mənə kifayətdir. Bu barədə hələ heç kəsdən geri qalmamışam, qalmayacağam da”

Meymun əllərini yuxarı qadırıb daxili bir monoloq söyləyir:

“ – İlahi! Bu qadınlarla bacarmaq müşkül məsələdir. Qorxuram ki, vəziyyət tərsinə dönsün. O məndən yox, mən ondan əlavə sifətlər öyrənməli olum...”

Nəvaziş özünü saxlaya bilmədi:

- Yaşa, Qürbət! Mənim canımçün tyatrda mərəkə qopacaq. Çoxları elə zənn edəcək o qadınıyız özüdür! Yaxşı... heç fikirləşmisən premyeradan sonra banketi harada verəcəksən, kimləri çağıracaqsan?

Mühasib bu cür yersiz sualdan xoşlanmadı:

- İndidən o barədə düşünmək ağılsızlıqdır.

- Niyə?! –arvad qeyzləndi. – Bu vaxtacan kimin xeyir işinə getmişəm, hədiyyə aparmışam, hamısını adbaad çağıracağam. Borca-borc dünyası deyil?! Ərli-arvadlı azından bir dörd yüz əlli – beş yüz adamımız olacaq. Səhər rayondakı qohumlarımıza zəng çalacağam, hərəsi bir-iki erkək gətirsin.

Qürbət yalvardı:

- Mən ölüm. Hələ heç kimə bir söz demə.

Nəvazişin dərdi açıldı.

- Bəs günlərlə gəlib evimdə yeyib – içə bilirlər, ipək yorğan –döşəyimdə tirlənib yata bilirlər, xeyir işimiz olanda çəkilib qıraqda duracaqlar?! Əlini döşünə qoy! Sabahdan hamısını ayağa qaldıracağam. Danış görün dördüncü şəklən necədir!

Qürbət sir-sifətini turşudaraq başını buladı:

- Mafar versənə... Axırınıc şəkildə... svetoforun qırmızı işığı yanır. Pərdə açılanda. Şirin dəhşətli nərlitindən meşədəki ağaclar yarpaq tökür. Yorulub taqətdən düşmüş şir ağır gövdəsini ayaqları üstə güc ilə saxlayır. Bədənindən tər su kimi axır. Özü də yaman hirslidir. İnsanın əlindən zəncir çeynəyir. qarşısında pəzəvəng bir şəxsiyyət durub. Bunun da timsalında müdirimizi nəzərdə tuturam...

- Necə?! Necə?! – Nəvaziş heyvətlə ayağa qalxı.- Sən əcdaha ilə çilingağac oynayırsan?! Sataşmağa başına adam qəhətdir?! Yaxşı deyiblər, keçinin buynuzu kişiyəndə ...

- Qulaq as! Qaya uçanda toz qopar...

Şir gur zəhmli səsilə deyir:

“ – Ey hər şeyə qabil insan! Mən ki, səninlə mərdlik, cəsuranəlik təlimi keçirəm. Niyə öyrənmək istəmirsən? Mən əgər bu görkəmdə aciz olsaydım, adımı şir yox, yekə pişik qoyardılar. Bəs insanı cırtından fərqləndirən nədir? Mərdlik!! Bu sənə ömrün boyu, həmişə, hər yerdə lazımdır. Onsuz ayaq üstə dikəlmə, sürün koramal kimi ayaqlar altında. Barı o daşdığı yüksək addan utanıb xəcalət çək!”

İnsan zəif bir səslə inildəyir:

- İstəmirəm. Neçə illərdi onsuz bir təhər keçirirəm. Qalan ömrümü də beləcə başa vuraram...”

Burada işıq sönüb, təzədən yanır. Dekorasiyalar dəyişir. Naməlum bir idarədir. Tamaşaçılar görür ki, bayaqkı insanlar hərəsi öz işində bərqərarlıdır. Müdir əngə verib danışır... Biri onun qarşısında tir-tir əsir... Müavini “Bəli! Bəli!” – deyir... Qapı ağzında oturan katibə isə bəzək-düzəklə məşğuldur... Musiqi. Son. Mənim yazmaq ystədiyim məzhəkə budur!

Qürbət söhbətinə yekun vurub, nöqtə qoyanda Nəvaziş çox mənalı bir tərzdə ərinə baxaraq köks ötürdü.

- Yaxşı olar əvvəl ərizəni ver, sonra bu işə giriş. Onsuz da premyeranın səhərişi səni işdən qovacaqlar.

Qürbət laqeyidliklə güldü:

- Ya vəlvələdən, ya zəlzələdən. Hər şeyi gözümə almışam.

Ərinin inadkarlığı Nəvazişi də cürətləndirdi. Qadın təzədən şöhrət hissi ilə həvəsləndi:

- Premyeraya mənə bir paltar, bir cüt sədəfi tufli vacibdir.

Qürbət qənaətcil mühasib kimi arvadının bədxərcliyini etiraz etdi:

- Sən ki, banketə o qədər adam çağırırsan. Paltara, tufliyə pul qalar?

Nəvaziş bu cavabdan qeyzləndi, ərinin üstünə cumub onu didişdirmək istədi:

- Sözündən belə çıxır almayacaqsan?!
- Qürbət heç zaman bu gecəki kimi cəsarətlənməmişdi.
- Yox! – deyə qalxıb, ayağını döşəməyə vurdu. Və bayaqdan əlində oynatdığı karandaşı sındırıb yerə çırpdı: - indi ki, belə oldu, heç yazmıram!

25 dekabr 1969-cu il